

Гудзь Анна Олександрівна

*доцент кафедри трудового права та права соціального забезпечення,
кандидат юридичних наук*

Національний університет «Одеська юридична академія»

Лященко Оксана Олександрівна

*аспірантка кафедри трудового права
та права соціального забезпечення*

Національного університету «Одеська юридична академія»

ДОГОВІРНІ ЗАСАДИ У СФЕРІ ДЕРЖАВНОГО ТА НЕДЕРЖАВНОГО СОЦІАЛЬНОГО СТРАХУВАННЯ УКРАЇНИ

Науковий спір щодо можливості включення договірних відносин до предмету права соціального забезпечення та соціального страхування, зокрема, досі не завершений. Наприклад, О. Я. Орловський зазначає, що «сутнісними особливостями соціального страхування є те, що воно виникає лише на підставі закону, тому не може мати договірного характеру». Аргументує твердження автор тим, що «законодавство України про соціальне страхування належить до сфери публічного права і тим самим виключає будь-яку диспозитивність в діях суб'єктів соціального страхування і необхідність використання договорів [1, с. 218]. Подібна позиція активно популяризується у науковій літературі, що, на наше переконання, є абсолютно невиправданим, спірним, недостатньо аргументованим та в певній мірі навіть обмеженим.

Викликає дискусії у тому числі можливість включення недержавного соціального забезпечення, для якого яскраво притаманні добровільність та договірне регулювання, до системи соціального захисту України. Але, на нашу думку, існування такої організаційно-правової форми сьогодні вже не повинно викликати сумнівів. Наприклад, досить аргументовано видається позиція, що, враховуючи притаманність недержавному соціальному забезпеченню власних специфічних характеристик, які на рівні теорії називають критеріями для виокремлення організаційно-правових форм соціального захисту, його самостійне місце у досліджуваній системі стає очевидним. Соціально-забезпечувальну природу недержавного соціального забезпечення підтверджує спрямованість на подолання або пом'якшення впливу різних соціальних ризиків, для нього властиве власне джере-

ло фінансування, особливі види соціального захисту, які надаються, своєрідне коло осіб отримувачів та суб'єктів, які здійснюють підтримку [2, с. 106-109].

Соціальне страхування, як відомо, може набувати державну та недержавну форму. Досить цікаво у своїй дисертації Г. В. Татаренко пропонує класифікувати моделі пенсійного страхування на основі такого критерію, як ступінь обов'язковості участі на: 1) індивідуально-примусове (обов'язкове, імперативне) страхування; 2) добровільне (диспозитивне) страхування [3, с. 10]. Такий поділ можна застосовувати і для моделей соціального страхування.

М. С. Спічка, розмежовуючи їх у своїй роботі, досить слушно зазначає, що для здійснення добровільного страхування притаманними є коло принципів, якими воно й відмежовується від загальнообов'язкового [4, с. 21].

Так, передусім, окрім норм законодавства (яким регламентуються об'єкти страхування, загальні умови) для нього притаманним є застосування договірних засад. Добровільність цієї форми страхування стосується лише страхувальників, бо страховик не має права відмовити в страхуванні об'єктів, якщо немає порушення законодавства [4, с. 21].

Дія добровільного страхування завжди обмежується певним періодом, який передбачається договором, де закріплюється момент виникнення та припинення прав та обов'язків сторін договору. Але це не обмежує можливість подальшого підписання договору на новий строк.

Розмір виплат у добровільній формі страхування залежить від страхувальника, вони прямо пропорційні до сум внесків [4, с. 22].

Проте, що важливо, для добровільного соціального страхування властивим є той самий соціально-страховий механізм, що має місце у загальнообов'язковому державному соціальному страхуванні, по суті відмінним є лише суб'єктний склад відносин [5, с. 165]. Вони мають єдину соціально-забезпечувальну природу, більшість їх ознак є спільними; застрахованим особ надається захист від ризиків, які в теорії права соціального забезпечення називаються «соціальними». Новими учасниками тут додатково до фондів загальнообов'язкового державного соціального страхування із якими взаємодіють особи, які приєднуються до даної системи на основі добровільного вступу, стають представники недержавного сектору.

В найбільш узагальненому вигляді правовідносини із добровільного вступу до обов'язкового соціального страхування можна умовно розділити на дві групи: 1) ті, в рамках яких особа не підлягає обов'язковому страхуванню в імперативному порядку, а долучається на основі заяви про добровільний вступ (наприклад, в рамках загальнообов'язкового державного пенсійного страхування такими особами можуть бути перераховані у законодавстві, які сплачують внески за себе, крім цього – особи, які виявили намір сплачувати внески за іншу фізичну особу, за яку їх не сплачував страхувальник); 2) коли особа бажає підвищити розмір майбутніх страхових виплат із соціального страхування і відтак – вступає у правовідносини з метою сплати додаткових страхових внесків [6, с. 150] (наприклад, у випадку бажання збільшити страховий стаж, якщо його не вистачає).

Загальновідомо, що договір виступає універсальним способом регулювання суспільних відносин. Не заперечуючи цивільно-правове походження будь-якого договору, зокрема і тих, які використовуються у сфері соціального забезпечення, вважаємо досить вдалим міркування Н. В. Рощепко, що визначення особливостей будь-якого договору повинно ґрунтуватися на розкритті правової природи відносин, які ним породжуються [6, с. 110]. Для різних суспільних відносин конструкції та природа договорів також будуть різнитися, вони априорі не можуть бути однаковими.

Враховуючи усе зазначене, доцільним стає говорити про існування трьох принципово відмінних груп правовідносин у сфері соціального страхування, яким у тій чи іншій мірі притаманне договірне регулювання:

- 1) із загальнообов'язкового державного соціального страхування;
- 2) із добровільної участі у загальнообов'язковому державному соціальному страхуванні;
- 3) із недержавного соціального страхування (передусім – пенсійного).

Список використаних джерел

1. Орловський О. Я. Правова природа страхових внесків у накопичувальній системі пенсійного страхування. *Актуальні проблеми юридичної науки: Збірник тез міжн. наук.-практ. конф. «Дев'яті осінні юридичні читання» (м. Хмельницький, 12-13 листопада 2009 року)*. Хмельницький: В-во Хмельницького університету управління та права, 2010. С. 218-220.

2. Гудзь А. О. Система соціального захисту України та місце у ній недержавного соціального забезпечення. *Науковий вісник МГУ. Серія: «Юриспруденція»*. 2019. № 40. С. 106-109.

3. Татаренко Г. В. Договірне регулювання пенсійного забезпечення в Україні: автореф. дис. ... к.ю.н.: 12.00.05 – трудове право; право соціального забезпечення. Східноукраїнський національний університет ім. Володимира Даля Міністерства освіти і науки України, Луганськ, 2009. 24 с.

4. Спічка М. С., Макаренко С. С. Добровільне соціальне страхування в Україні. *Наукові записки*. 2012. Вип. 12. Част. 1. С. 21-22.

5. Гоц-Яковлева О. В. Договірні засади у праві соціального забезпечення України. *Актуальні проблеми публічного та приватного права: Матер. II Міжн. наук.-практ. конференції присвяченої 91-річчю з дня народження член-кореспондента НАПрН України, академіка Міжнародної кадрової академії, Заслуженого діяча науки України, доктора юридичних наук, професора Процевського О. І.* (27 березня 2020 р.). Харків, 2020. 236 с. С. 164-166.

6. Рощепко Н. В. Единство публичных и частных начал в правовом регулировании социально-страховых отношений: дис. ... к.ю.н.: 12.00.05: трудовое право; право социального обеспечения; «Ярославский государственный университет им. П. Г. Демидова», Ярославль, 2016. 286 с.

Галузінський Назар Олександрович

аспірант 1-го курсу кафедри трудового права

та права соціального забезпечення

Національного університету «Одеська юридична академія»

ПРАВОПОНОВЛЮЮЧІ САНКЦІЇ У ПРАВІ СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Одним з критеріїв галузевої диференціації у праві є юридична відповідальність, яка тісно пов'язана з методом правового регулювання. Водночас, варто констатувати, що інститут юридичної відповідальності у праві соціального забезпечення не набув популярності в якості предмету наукових досліджень, більшість питань у цій сфері до сьогодні залишаються малодослідженими в дискурсі галузевої науки.

Актуальність дослідження теоретичних та практичних аспектів юридичної відповідальності у праві соціального забезпечення зумовлена також й соціально-економічними, геополітичними реаліями, в яких опинилась Україна у зв'язку з військовою агресією Російської Федерації. Так, однією з функцій юридичної відповідально-